

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

ПАНАСЮК АЛЛА МИХАЙЛІВНА

УДК 821.161.2

**ЖАНРОВА СВОЄРІДНІСТЬ ПРОЗИ
ВОЛОДИМИРА ГЖИЦЬКОГО
У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ
20-30-Х, 50-80-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ**

10.01.01 – українська література

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Тернопіль – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії і методики української та світової літератури Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Ткачук Микола Платонович,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
завідувач кафедри теорії і методики української
та світової літератури.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Астаф'єв Олександр Григорович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, професор
кафедри теорії літератури та компаративістики;

кандидат філологічних наук, доцент
Журба Світлана Степанівна,
Криворізький педагогічний інститут
ДВНЗ «Криворізький національний університет»,
доцент кафедри української та світової літератур.

Захист відбудеться 10 вересня 2015 р. о 14-30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 58.053.02 із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка за адресою: 46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: 46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2.

Автореферат розісланий 10 серпня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.В. Бородіца

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Художнє слово, яке було забороненим або тенденційно потрактованим у радянському метакритичному дискурсі, вимагає нового погляду на проблему національної «наповненості» української літератури, якій, за словами В. Агеєвої, «поступово повертається втрачена пам'ять», а класичний канон стане надбанням справді вартісних художніх текстів. Саме тому у призмі сучасних постколоніальних літературознавчих студій актуальним є звернення до прози В. Гжицького, епічний доробок якого – важлива, однак малодосліджена сторінка на тлі складних літературних та історико-політичних перипетій ХХ століття. Офіційна цензура змушувала переробляти твори і таврувала в них усе, що не вписувалося в межі соцреалізму, закидаючи авторів партійну млявість, націоналізм.

Творчий портрет В. Гжицького окреслено у працях І. Дорошенка, М. Новицького, В. Овчарова, М. Плісецького, Л. Тимошенко, А. Халімончука, С. Шаховського. Серед сучасних дослідників творчості митця варто назвати Ю. Волощука, П. Гаврилюка, С. Журбу, М. Левченко, Р. Лубківського, В. Мельника, А. Михайлову, М. Ониськіва, І. Приходько, Л. Романенка, Л. Сеника, М. Ткачука. Окремі праці, присвячені прозовому доробку автора, виходячи із радянського канону, є надмірно заідеологізованими і потребують творчого переосмислення. Також сьогодні відсутнє комплексне монографічне дослідження прозопису В. Гжицького.

Вивчення цієї важливої проблеми, яка не отримала ще цілісного, системного аналізу, є актуальним як в історико-літературному, так і в теоретичному аспектах. Дослідження прози В. Гжицького, по-перше, увиразнює загальну картину українського літературного процесу перших двох пореволюційних десятиліть, уточнює й конкретизує уявлення про своєрідність світовідчуття/світорозуміння письменника, способи художнього світоmodellювання у період зміни літературних парадигм, по-друге, розширює і поглиблює контекст основних ідентифікаційних, структурних, наративних та функціональних стратегій прозаїка.

Отже, актуальність дослідження зумовлена потребою сучасного осмислення закономірностей літературного процесу ХХ століття, необхідністю дослідити «білі плями» в історії української літератури, зокрема прозову творчість В. Гжицького.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконувалась на кафедрі теорії і методики української та світової літератури Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка з 2005 року в руслі комплексної теми «Проблеми рецептивної поетики, наратології і трансляторики в українсько-зарубіжних літературних зв'язках» (номер державної реєстрації 0105U000748). Назва і план-проспект дисертації узгоджені на засіданні науково-координаційної ради «Класична спадщина та сучасна художня література» (протокол № 2 від 28.05.2009 р.) при Інституті літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України.

Мета дослідження – визначити і проаналізувати жанрову структуру прозових творів В. Гжицького в контексті українського епосу ХХ ст., осмислити жанротворчий потенціал письменника як експериментатора.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- систематизувати жанрову своєрідність прозових творів В. Гжицького;
- окреслити проблематику прози письменника;
- дослідити особливості новелістичного мислення митця;
- обґрунтувати новаторство його новелістики в контексті художніх шукань малої прози 20-30-х та 50-80-х років ХХ століття;
- висвітлити форми авторської свідомості у повістевому дискурсі письменника;
- розкрити жанрову матрицю романістики В. Гжицького.

Об'єкт дослідження – новели, повісті та романи прозаїка в контексті української прози 20-30-х та 50-80-х років ХХ століття.

Предмет дослідження – жанрові різновиди, їх особливості і проблематика прозової творчості письменника.

Методи дослідження. Проза В. Гжицького розглядається в процесі розвитку українського письменства ХХ століття. Тому в роботі застосовано порівняльно-історичний, історико-типологічний, культурно-історичний, структурний, герменевтичний, наратологічний методи і цілісний аналіз художнього тексту.

Теоретико-методологічна база дисертації. Наукове підґрунтя роботи становлять напрацювання українських літературознавців із загальних питань історії літератури (А. Гуляк, Т. Гундорова, І. Денисюк, М. Легкий, М. Наєнко, Д. Наливайко, С. Павличко, В. Панченко, Т. Пастух, В. Погребенник, М. Ткачук, Н. Шумило та ін.) та безпосередньо прози 20-30-х рр. ХХ ст. (В. Агєєва, Н. Бернадська, А. Біла, О. Бровко, З. Голубєва, В. Дончик, Ю. Ковалів, О. Філатова, В. Хархун, Ю. Шерех та ін.); основні теоретико-літературознавчі дослідження категорії автора й авторської свідомості (О. Астаф'єв, М. Кодак, Б. Корман, В. Федоров, Н. Шляхова та ін.); праці, присвячені аналізу творчості В. Гжицького (І. Вихор, П. Гаврилюк, І. Дорошенко, С. Журба, М. Левченко, Р. Лубківський, А. Михайлов, М. Новицький, В. Овчаров, І. Приходько, Л. Сенік, Л. Тимошенко, М. Ткачук, В. Фоменко, С. Шаховський). Також використано методологічні студії західних наратологів (Р. Барт, В. Бут, У. Еко, Ц. Тодоров) і російських дослідників розповідних текстів (І. Арнольд, М. Бахтін, І. Ільїн, Ю. Левін, Ю. Лотман, Ю. Манн, В. Руднев).

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше в українському літературознавстві комплексно досліджено та систематизовано жанрову природу прозових творів В. Гжицького, з'ясовано особливості дискурсивної практики митця. Дисертація є спробою системного вивчення художнього світу, жанрово-стильових особливостей прози письменника в українській літературі

XX ст., зокрема своєрідності сюжету, композиції, характеру конфліктів, морально-етичної концепції автора. Водночас наукова новизна роботи визначається передусім її предметом, адже до сьогодні немає монографічного дослідження творчості В. Гжицького, що унеможливило б повне осягнення картини новітнього українського епосу в контексті розвитку світового письменства.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що в ній узагальнюються і систематизуються теоретико-методологічні засади розвитку української прози 20-30-х, 50-80-х років XX століття; пропонуються нові шляхи аналізу прозописьма В. Гжицького.

Практичне значення отриманих результатів. Дисертація становить певний внесок у вивчення жанрово-стильової й естетичної своєрідності прозового спадку В. Гжицького, його індивідуального стилю. Результати наукового дослідження можуть бути використані при написанні монографій, підручників та посібників для вищих і середніх навчальних закладів, а також на уроках української літератури та в позакласній роботі в середній школі, на гурткових і факультативних заняттях.

Особистий внесок здобувача полягає в систематизації широкого фактичного матеріалу, його осмисленні у світлі новітніх методологічних теорій. Дисертаційне дослідження є індивідуальною роботою, його результати отримані безпосередньо дисертанткою.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації викладені у доповідях на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях: «Проблеми інтерпретації творчої спадщини Богдана Лепкого» (Тернопіль, 2007); «Новітня теорія літератури і проблеми літературної антропології» (Тернопіль, 2008), «Інтертекстуальність у системі художньо-філософського мислення: теоретичний та історико-літературний виміри» (Луцьк, 2009), «Володимир Гнатюк у контексті розвитку української культури України» (Тернопіль, 2011), «Богдан Лепкий у полікультурному дискурсі Європи та Америки» (Тернопіль, 2012), «Літератури світу: поетика, ментальність і духовність» (Кривий Ріг, 2013); «Польські, білоруські, російські та українські літературні зв'язки» (Луцьк, 2013), «Тарас Шевченко в контексті світової культури» (Тернопіль, 2014), «Творчість Уласа Самчука в контексті розвитку світової культури» (Тернопіль, 2015), а також на щорічних науково-звітних конференціях професорсько-викладацького складу Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (2007-2015).

Публікації. Основні аспекти досліджуваної проблеми висвітлено в шести наукових статтях, п'ять з яких опубліковано у фахових виданнях України, одна публікація – у закордонному часописі (усі статті одноосібні).

Структура наукової роботи відповідає меті та поставленим завданням і складається зі вступу, трьох розділів, які поділяються на підрозділи, висновків, списку використаної літератури (363 позиції), які викладені на 173 сторінках основного тексту. Загальна кількість сторінок – 201.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір та актуальність теми, розкрито наукову новизну, визначено методологічні засади, сформульовано мету й основні завдання, вказано форми апробації результатів дослідження та можливості їх практичного застосування, подано відомості про структуру й обсяг дослідження.

У першому розділі **«Особливості новелістичного мислення Володимира Ґжицького»** простежено генезу та шляхи розвитку жанру новели, осмислено напрацювання у галузі теорії новелістичного жанру, з'ясовано суть, функціонування й еволюцію української новели 20-30-х років ХХ століття, розкрито діалектику традицій і новаторства в новелістиці В. Ґжицького.

У підрозділі 1.1. **«Теоретичний дискурс жанру новели»** окреслено теоретичну рецепцію новели як літературного жанру, досліджено процес становлення й розвитку новели в українській літературі, визначено її типологічні ознаки.

В українській літературі початку ХХ ст. «малі» прозові форми стали провідними. Зокрема, в українській новелістиці відбувалася трансформація жанрів, підпорядкована двом протилежним тенденціям: концентрації і розкнутості жанрової структури, що зумовили активний розвиток жанру новели, яка відтворювала «дух часу». Спостерігався процес модифікації таких жанрово-структурних типів новел, як новели акції, засновані на зіткненні двох конфлікуючих сил, і новели настрою з внутрішньо-психологічним конфліктом (прикладом новели акції є «Муляр» Івана Франка, а настроєвої новели – його ж «Вільгельм Телль»).

Таким чином, новела належить до так званих «гібридних жанрів» (М. Каган), оскільки в ній здійснюються диференційний та інтеграційний процеси. М. Бахтін, К. Ванхузер, Г. Грабович, І. Денисюк, Н. Копистянська, Л. Чернець у наукових студіях, присвячених вивченню жанру новели, засвідчують, що найбільш придатною до трансформацій виявилась мала проза (Л. Мацевко-Бекерська), структурні можливості якої дозволили проводити формо-текстові та змістотворчі експерименти. Саме жанр новели забезпечує простір для зображення коротких, але насичених відтинків життя людської душі. І. Денисюк акцентував, що історія розвитку новели – це поглиблення змістовності новелістичного жанру.

Отже, новизна української новели визначається як змістом, так і формою. Природу новелістичного змісту складають суперечності, що обов'язково мають бути гострими, злободенними, зумовленими конкретним життєвим матеріалом. Головними ознаками новелістичної форми, в якій конденсується її зміст, є функціональність законів новелістичної композиції: «зіставлення – протиставлення – зіткнення», «промінь зору» та «фокус» (В. Фащенко), що лише сукупно забезпечують необхідний для передачі новелістичних суперечностей ефект.

У ХХ ст. жанр новели зазнає модифікації і видозміни, що спостерігається і у творчості В. Ґжицького. Органічне засвоєння новелою структурно-композиційних особливостей,

стилістичних ознак і прийомів з лірики актуалізувало зображення внутрішнього світу особистості, відтворення її емоційних спалахів, що визначає поетику жанру новели цього періоду. Так, головним для В. Гжицького було переконливо обґрунтувати і майстерно психологізувати вчинки персонажа, показати драматизм життя і долю людини у складному соціумі, в чому він виступає продовжувачем традицій В. Стефаника.

У підрозділі 1.2. **«Новелістика В. Гжицького в контексті художніх шукань малої прози 20-30-х років ХХ століття»** простежено філософсько-культурний дискурс української літератури 20-30-х рр. ХХ століття, в межах якого виникла і сформувалася творчість В. Гжицького, досліджено зв'язок прози митця з національними традиціями, здійснено класифікацію новелістики письменника.

У 20-30-х роках ХХ ст. інтенсивно розвивається коротка епічна форма: нарис, етюд, шкіц, новела, згодом – оповідання, повість і роман. На думку тогочасних критиків і теоретиків літератури (Д. Донцов, І. Коломийців, А. Крушельницький та ін.), саме у новелі реалізувалися модерний спосіб мислення та «гостросюжетна творчість» українських прозаїків. О. Бабій, В. Бобинський, М. Ірчан, К. Поліщук, У. Самчук та ін. сприяли утвердженню жанру «малої прози» в Західній Україні. До цієї славної когорти новелістів належить і В. Гжицький, західноукраїнський письменник, популярний у ті роки, але забутий сьогодні. Він здійснив вагомий внесок у розвиток української літератури 20-30-х років, розширивши жанровий і тематичний репертуар західноукраїнської малої прози, для якої були характерні експресіоністська та імпресіоністична манера письма, психологізм, емоційна насиченість образу, напруга людських почуттів, несподіваний фінал (О. Кобилянська, В. Стефаник, І. Франко, М. Черемшина, М. Яцків та ін.).

За класифікацією новелістичного жанру, здійсненою І. Денисюком (новела факту, новела рефлексії та психологічна новела), найширше у творчому доробку митця представлено психологічні новели («Індіян», «Бунтар», «Могікани», «Злодій», «Ларивон», «Кам Кабир»), які за стилем та манерою письма наближені до творів В. Стефаника, Г. Косинки, зокрема технікою психологічного аналізу з посиленою увагою до внутрішнього світу людини, процесів підсвідомості. Так, В. Гжицький, як і В. Стефаник, майстерно застосовував форми внутрішнього мовлення, прийом «потoku свідомості», невласне пряму мову. З'ясовано, що в його оповіді переважає «психологічна точка зору», суб'єктивне світосприйняття та розуміння подій.

В. Гжицький як митець потужного творчого діапазону передав через художнє слово драматичну долю українського селянства з його давніми традиціями, розкривши усю складність взаємин людини з суспільством і власним сумлінням, піднісши кожне людське життя до рівня загальнолюдських цінностей. Злободенність тематики, глибоке знання селянської психології відтворено в новелах «Індіян», «Бунтар», «Могікани», «Злодій», «Ларивон», що тематично їх зближує з новелами Г. Косинки «На буряки», «На золотих богів», «За земельку», «Політика» та

В. Стефаніка «Новина», «Стратився», «Виводили з села», «Камінний хрест» тощо. Услід за українськими письменниками, В. Гжицький дотримувався принципів лаконічності письма, ємності думки, відсутності авторських коментарів.

Також у творчому доробку В. Гжицького віднаходимо і новели-рефлексії («Спомин», «Трясовина»), в яких митець виступає послідовником В. Стефаніка («Роса», «Діти», «Сини», «Вечірня година», «Нитка»). Їх жанровими ознаками є відтворення потоку переживань героїв, їх спогадів, логічно не пов'язаних між собою, нав'язаних певним настроєм, хронотоп, позначений динамікою часових зміщень «теперішнє – минуле», що нагадує сповідь-роздум, в якому або відсутній адресат, або ототожнюється з суб'єктом висловлювання. Трансформуючи форми оповідання і новели, В. Гжицький модифікував оригінальний різновид малої епічної прози – новелістичне оповідання («Цісарське право» (1928)), характерне для української літератури початку ХХ століття («Жебрачка» Т. Бордуляка, «Гуси» О. Авдиковича, «На нові гнізда» В. Потапенка). Таким чином, завдяки поліфонії стилю, особливостей сюжетотворення та видозмін образної системи у новелах прозаїка відбувається синтез імпресіоністичного та реалістичного письма.

У підрозділі 1.3. **«Особливості поетики та сюжетно-композиційної організації новелістики митця»** визначено специфіку новелістичного мислення В. Гжицького та його сюжетно-композиційних і стильових пошуків у жанрі новели.

У новелістиці прозаїка виокремлено дві стильові домінанти: по-перше, поетизація малої прози, по-друге, імпресіоністичні ознаки: оригінальні назви (Індіян, Могильниця, Клим, Ясьо), екзотичні імена (Ларивон, Юдка, Кам Кабир, Танас, Тюлькенек, Сагішка-Кірген, Санал, Антон Смялек, Ванда, Ульгень), цікаві асоціації, алюзії, метафори. За допомогою імпресіоністичної поетики В. Гжицький відтворював враження і почуття персонажа, найскладніші психологічні процеси, що «відбуваються в людині у єдності природного й соціального начал» (Л. Кавун), увиразнював його внутрішній світ, значно поглибивши психологічний аналіз, пластичну зображальність.

Мала проза письменника – переважно ліризовані зорові враження – продовжує традиції М. Коцюбинського, Є. Ярошинської, М. Яцківа, поєднуючи триєдині виміри: філософію, психологію та естетику. У новелах В. Гжицького своєрідно моделюються стосунки між наратором і персонажем, внаслідок чого оновлюється сюжетно-композиційна конструкція, опускається експозиція, застосовуються такі наративні прийоми, як аналепсис і пролепсис, урізноманітнюється просторово-часова організація твору, художнє слово набуває нових семантичних відтінків, індивідуалізується сприйняття світу, натомість на місце об'єкта приходять суб'єкт. Доведено, що прийом психологічного аналізу є мистецьким хистом митця: в текстах його новел психологізм поглиблюється, а сфера змалювання психічного – розширюється.

Загалом на новелістику В. Гжицького впливали час, у якому він жив, естетика, в якій співіснували старе і нове, розмаїття жанрів, форм, стилів, власна позиція автора, який у модерний спосіб акумулював художній досвід в імпресіоністичній манері, що дозволило по-новому потрактувати внутрішній світ персонажів та змоделювати складний характер тогочасної особистості.

У підрозділі 1.4. «**Людина і природа в художньому світі Гжицького**» досліджено образну систему новелістики письменника, простежено роль пейзажу в ній.

В оповіданнях та новелах В. Гжицький майстерно відтворив нерозривний зв'язок персонажа з природою, атмосферу краєвидів та їх особливу ауру. Його емоційно-захоплене сприйняття природи створює нову якість – ліризм, настроєвість, особливе відчуття гармонії у світі, адже пейзаж у його художніх текстах не є самоціллю – це своєрідна оптика душі персонажа, світу його почуттів і переживань, які увиразнюються через картини природи («Казка» (1978)).

Зазначимо, що характер пейзажних замальовок і засоби поетики в новелістиці В. Гжицького схожі у В. Стефаника, О. Кобилянської, М. Коцюбинського, М. Чернявського, Г. Хоткевича. Вони вражають прийомами образотворення, «акварельною» технікою, специфікою композиційної будови. Текстуальний аналіз новел митця доводить, що картини природи у них виконують роль додаткового засобу психологічного аналізу, сугестії, наприклад, як у новелі В. Стефаника «Озимина», де природа виступає елементом того настрою, в якому перебуває персонаж. Це не традиційне відтворення краєвидів села, а їх психологічне переживання, візія, які актуалізують архетипні уявлення, що поглиблюють розуміння складної психології головного персонажа. Найяскравішим взірцем такої новели в творчому доробку В. Гжицького є «Спомин» (1926), у якій гомодієгетичний наратор, вдаючись до аналепсису, розповідає про те, як він безмежно любить природу. Митець майстерно змалював складні взаємини між людиною і природою. Так, у новелі «Трясовина» (1927), персонажі якої – мисливці батько і син – потрапляють у трясовину і гинуть, новеліст за допомогою пейзажної картини утверджує цінність земного існування.

Глибоко розуміючи та тонко відчуваючи природу, автор показав її благодатний вплив на людину, наголосивши, що захист всього живого є обов'язком людства, бо вона та її краса становлять основу художньої творчості і загалом незмінну і дуже важливу складову літератури, малярства, скульптури, музики.

У другому розділі «**Художні особливості повістей письменника**» з'ясовано специфіку повістєвого дискурсу В. Гжицького, особливості моделювання художнього світу в його повістях, визначено вплив традицій (О. Кобилянська, В. Стефаник, І. Франко, М. Черемшина та ін.) на формування модерністської манери авторського письма.

Підрозділ 2.1. «Жанрова своєрідність повістєвого дискурсу прозаїка» присвячено вивченню жанрово-композиційної структури повістей В. Гжицького.

У 20-30-х роках повість була мобільним жанром, рухливішим, ніж роман, активнішою у процесі суспільного самопізнання. Тому, пройшовши складний еволюційний шлях, у той час вона постала в новій якості, засвідчивши жанрову різноманітність. В. Гжицький, А. Головка, Г. Михайличенко, А. Любченко, В. Підмогильний, М. Хвильовий та ін. переконливо змальовували гострі конфлікти доби, у якій вони були змушені жити, вдавались до жанрового та стилєвого синтезу, відтворюючи нові образи і переживання українців у трагічний історичний період.

Оскільки В. Гжицький як письменник сформувався на творчому досвіді І. Франка, В. Стефаніка, М. Черемшини, О. Кобилянської та ін., тому для його модерністського письма характерні такі ознаки: осмислення процесу формування людини в її духовних пошуках, у зв'язку минулого, теперішнього і майбутнього, поєднання традиційних і модерністських елементів композиції твору, візійних та ідилічних картин життя, використання образів-символів. Класична композиція його повістей наповнена часо-просторовими зміщеннями, пролепсисами й аналепсисами, снами і видіннями.

У складних історичних умовах В. Гжицький написав повісті, в яких змалював образ «переродженої людини» («Муца» (1925-1928), «Самшитовий гай» (1956-1957), «Пустинний берег» (1963), «Кара» (1969)). Вони, що важливо, майстерно поєднали національний колорит з експериментаторством. Оповідач за допомогою потоку свідомості, монтажу, мозаїчної композиції, часових зміщень, асоціативного мислення вибудував модель образу персонажа в річищі гуманістичних цінностей, а не за соцреалістичним каноном, який вважав людину «гвинтиком і коліщатком», нівелював людське «я», неповторність особистості. Наратор-усезнавець суб'єктивується на рівні фокалізації та наративної ситуації, що перебувають у постійних взаємозв'язках.

Модерністські шукання автора у повісті реалізувались і на рівні її жанрово-композиційної структури. Про це свідчать широке застосування «ламаної дії», колективної фокалізації, візій персонажів, ускладнення наративу через появу гомодієгетичного наратора. Така наративна стратегія дозволяла глибше відтворити реальні картини того часу, відчутти колорит епохи, переосмисливши суспільні, політичні, культурні зрушення через оптику безпосереднього учасника чи свідка подій. Будучи духовно стійким, прозаїк вибудував власну історіософську модель України та, накладаючи її на 20-70-ті роки, обґрунтував ті життєві труднощі, з якими боролись українці.

У центрі повістей В. Гжицького – не подія, а людина як виразник складної історичної та естетичної реальності. Крім того, аналізуючи їх жанрову своєрідність, важливо звернути увагу на застосування аналепсису, що неодмінно визначає структуру творів митця. Ретроспективний

погляд у наративній практиці дозволяє побачити автора з позиції наратора-усезнавця (його переконання, почуття у всіх виявах: до людини, Батьківщини, чужих країв), зумовлює домінування гетеродієгетичної наративної форми. В. Гжицький за допомогою ускладненої наративної стратегії, психологізму, ліричних відступів, романтичних образів досягнув «ефекту неупередженої розповіді про тогочасну дійсність» (М. Цехмейструк). Водночас він обґрунтував естетичну концепцію людини, яка є визначальною для ідентифікації його епохи. Аби створити ілюзію незалежності автора від реципієнта, письменник вдавався до показу почуттів «зсередини» з метою глибокого проникнення у внутрішній світ персонажів. У такий спосіб наратор змодельював низку трагічних образів з переконливим людинознавчим змістом.

У підрозділі 2.2. «**Наративна структура повістей В. Гжицького**» проаналізовано художні новачії та експерименти митця в наративній площині його повістєвого дискурсу.

Розповідна стратегія автора поєднала два способи нарації: перший – наратор-усезнавець, що акумулює зміст розповіді, другий – внутрішня фокалізація: через змалювання внутрішнього світу персонажів здійснювалось наближення до об'єкта розповіді, яка забезпечувала документальність наративу. Це давало можливість через призму сприймання персонажа фіксувати довколишній світ, природу і спостерігати за людською душею у різних життєвих ситуаціях.

Таким чином, у наративному дискурсі повістей домінує гетеродієгетичний наратор, який правдиво відтворював дійсність першої половини ХХ століття. Наративний прийом внутрішньої фокалізації ліризує мовлення персонажів, актуалізує роль образів-символів з усної народної творчості. Психологізм – домінуюча ознака повістєвої прози митця, що свідчить: письменника цікавив, перш за все, процес формування характеру особистості за принципами моралі, краси і гуманізму.

Відзначимо, що наративна стратегія В. Гжицького розвивалася, з одного боку, в руслі модерністського способу письма (насамперед, відхід від усезнаючого оповідача), а з іншого – радянської літературознавчої ідеології, що зумовило складний світогляд митця та його важкий шлях до читача. Поневіряння, які випали на його долю, не зламали письменника, що підтверджує другий – найплідніший – етап його творчості (50-70-ті рр. ХХ ст.). У повістях цього періоду часто присутній автобіографічний компонент, оскільки дистанція між автором та персонажем скорочується.

Особливістю авторського світу прозаїка є значна увага до екзотичних топосів, мандрівна тематика, змалювання життя інших національностей. Імагологічна площина його повістей позначена перевагою ойротської теми та стихії, що засвідчують повісті «Самшитовий гай» (1956-1957), «Пустинний берег» (1963), «Кара» (1969). Це, у свою чергу, розширило їх жанрові можливості та хронотоп, ускладнило повістєву модель світу екзотичними візіями, картинами

побуту народів Півночі, їхніх культур, звичаїв, обрядів, що увиразнило діапазон художніх шукань письменника.

Мистецькою знахідкою автора є синтез епосу і драми, який посилив драматичне начало в його творах. Повість-драма «Самшитовий гай» демонструє його на рівні подій, діалогів та інтимної проблематики, яка дозволяє інтерпретувати жанр як драму-розлуку. У її наративній структурі переважає розмовно-оповідний стиль, однак, представляючи персонажний дискурс, експліцитний автор застосовує і цитатний, виділяючи його лапками.

У повістях В. Гжицького окреслюється концептуальна антитеза «зайві люди» – «потрібні люди» з моральним роздвоєнням їхнього «я»; «потрібні люди» завжди мають шанс виправитись, а «зайвим людям» його не дано, у чому простежується типологічна спорідненість із повістями М. Хвильового.

Отже, у повістевій творчості митця домінує синтез реалізму, психологізму та філософічності. Такий модерністський спосіб мислення простежується на всіх рівнях художньої структури повістей автора і зумовлює особливості його прозописьма. В. Гжицький вів напружений діалог зі своїми попередниками та сучасниками, формуючи неповторний індивідуальний стиль.

У третьому розділі **«Жанрові особливості романів В. Гжицького 50-80-х років ХХ століття»** обґрунтовано жанрову своєрідність романістики митця, з'ясовано її естетичні доміанти, стильову специфіку і проблематику, досліджено жанрову природу та структуру його автобіографічних романів.

У підрозділі 3.1. **«Історичні засади роману «Кармалюк»** визначено особливості розвитку історичної романістики в українській літературі ХХ століття, простежено жанрово-стильові і проблемні аспекти історичного роману «Кармалюк».

Дискурсивна практика світової та української історичної прози була формотворчим началом, на основі якого сформувався В. Гжицький як письменник-історик. Він, розвинувши досягнення своїх попередників, їх традиції, зумів реалізувати себе як майстер української історичної прози, а структура роману «Кармалюк» з домінуванням реалістичного відтворення боротьби українського народу проти свавілля кріпаччини засвідчує талант В. Гжицького-експериментатора.

Прозаїк детально опрацював історичні публікації про Кармелюка ХІХ ст. (С. Венгржиновський, Є. Маковський, Ю. Олтаржевський, Й. Ролле), тому мав ґрунтовні знання про його життя та діяльність. Крім цього, у романі він використав й інші джерела, зокрема зразки усної народної творчості, звідки черпав відомості про народження майбутнього ватажка, дитинство, сімейний стан, соціальний статус, розлогий подієвий фон. Тому деякі дослідники, попри історичну основу, не вважають твір історичним. Але такий погляд є дещо поверховим, адже автор уважно відтворював фактографію, типи й образи тієї доби, вдумливо вибудовуючи сюжет та композиційну канву роману. На відміну від Й. Ролле (розвідка «Кармелюк»), В. Гжицький

своєрідно змодельовав образ головного персонажа, наділивши народного ватажка індивідуальним характером частково у романтичному дусі народнопоетичних зразків.

Синтез авторської уяви та історичного факту дозволив романісту реалізувати головне завдання: створити узагальнений образ людини-легенди, яка акумулює ментальний характер українства, прослідкувати трансформацію народного месника в лідера повстанців від суто особистих пригод Устима, пов'язаних з важкою долею батька та пані Розалією, до загальнонародних. Автор обґрунтував причини, котрі призвели до визвольної боротьби селянського ватажка. Мотивація його вчинків і поведінки розкривається через відтворення внутрішнього ества Кармалюка, його душевних переживань.

У підрозділі 3.2. **«Історична й художня правда та їх конвенції в романі «Опришки»»** наголошено, що відтворені В. Гжицьким у романі «Опришки» події та факти належать до найбільш суперечливих і найдраматичніших в історії українського народу, тому писався понад тридцять років: 1931-1962 рр. За жанром – це відцентровий роман, який панорамно зображує життя головного персонажа та його побратимів. Поєднавши історичні факти та їх художню інтерпретацію, автору вдалося втілити свій задум в реальність – показати на масштабному історичному тлі боротьбу «чорних хлопців» (опришків) під проводом організатора-ватажка Олекси Довбуша, людини, образ якої був оспіваний у фольклорі та художній літературі через пісні, легенди, балади, наративи старожилів, письменників-довбушетворців. У романі не лише змальовано рух опришків на чолі з Олексою Довбушем на основі історіософії та фольклорної традиції, а й порушено значно ширші, глобальніші питання того часу й сьогодення: джерела опришківського руху та його причини. Новаторство письменника полягало в тому, що він намагався зіставити історичне і своє бачення цього явища: головна причина появи опришків має соціальний характер (голод, пошесті, мор 1710 року, анархія в Польщі, селянські бунти).

«Опришки» – соціально-історичний пригодницький роман. За законами романного жанру, художньої історіографії та місії головного персонажа автор наділяє його відповідними рисами народного визволителя, тобто Олекса у романі постає таким, як у народній пам'яті. Образну динаміку забезпечує гомодієгезис Довбуша. Відзначимо модерністські засоби моделювання його образу: домінує не народнопоетична візія Довбуша, а художньо-авторська, у якій суспільне, національне переважає над індивідуальним, особистісним.

Для романного мислення письменника важливими є вставні епізоди, бувальщини, легенди, що розширюють художній світ роману, органічно поєднують конкретну історію з авторським домислом (історія з космацьким війтом Дідушком, похід на підпанка, що став панським управителем Злотницького у Борщеві, доля народного учителя і вірного до загину товариша, розумного калічки-горбаня Фоки та ін.).

Жанровими домінантами роману є фольклорність з поглибленим психологізмом, детальне відтворення звичаїв, обрядів, ритуалів гуцулів, розлогі коментарі наратора-усезнавця. Цей новітній історизм був актуальним, адже В.Ґжицький колоритно-правдиво і з акцентом на історіософській проблематиці осмислював світ і людину, сучасне й минуле, боротьбу добра і зла, що свідчить про високу художню майстерність романіста.

Підрозділ 3.3. **«Модерний наратив роману «Слово честі»»** присвячено аналізу його дуальної структури, коли усі образи, персонажі, проблеми групуються за принципом бінарних опозицій: Антось – Юрко, Антось – Ляля, Юрко – Соня, праця вчителя – служіння священика, честь – ганьба, обов’язок – зрада, мрія – реальність, бідність – багатство та ін. Наратор вдається до хронотопних зсувів і зміщень, випробовуючи персонажів на мужність, розважливість, чесність. Так, квінтесенція слова «честь» розкривається через любовні переживання, для чого автор увів образи Лялі і Соні. З розвитком подій і вчинків персонажів розповідач поглиблює людські почуття, ускладнює та вмотивовує їх. Адже для Антося любов є не тільки втіленням романтичних стосунків, а й корисливою й вигідною кар’єри, матеріального добробуту, катарсисного очищення за свій моральний «злочин» перед самим собою та людьми. Патріотизм, мужність, розум українського народу втілюються в характері Юрка – національно свідомого українця, що не лише словом, а й ділом бореться за щасливе майбутнє України. Аби змоделювати образ персонажа-правдошукача, письменник всебічно розкриває його характер, відправляючи на фронт на противагу боягузу Антося.

Роздвоєння душі персонажа (Антося) досліджується автором протягом усього твору, натомість постать Юрка прозаїк змальовує цілісно. Обравши майбутній фах лікаря, юнак засуджує колишнього товариша-однотумця. Проте слово честі змушує Антося покаятися за свій гріх перед другом і самим собою та виправитись, реабілітуватись через змарноване минуле, покинувши попівську рясу і змінивши її на солдатський мундир. Проблему честі і совісті В.Ґжицький виводить із соціального статусу, навчання, романтичного почуття, особистого життєвого вибору персонажів. Для цього він вдається до ретроспекцій (повернення в минуле дітей обох родин: Горських та Прокіпчуків), розгорнутих діалогів, монологів, авторської коментованої нарації.

У підрозділі 3.4. **«Дві редакції роману «Чорне озеро» (1929 р. та 1956 р.): текстуальний дискурс»** зіставлено обидві редакції роману «Чорне озеро»: першу – 1929 року та останню – 1956 року як два протилежні погляди на єдину проблему – національне питання. Письменник обрав досить екзотичну, але актуальну та сміливу тему: боротьба алтайців у 20-х роках ХХ ст. проти «колонізаторів-урусів», їх глибокий патріотизм та бажання жити автентичним життям. «Чорне озеро» – велике епічне полотно, написане 1929 року під впливом подорожей на Алтай влітку 1928 року. В 1956 році В.Ґжицький видав кардинально змінену редакцію роману, в якій втрачається

гострота, правдивість та художня вартість, бо з художньо-реалістичного твору він перетворився на ідеологічно-заангажований.

Новий текст роману повинен був пом'якшити міжнаціональні проблеми, з цією метою з нього вилучено будь-яку згадку про великодержавну політику Росії, введено образ «позитивного» персонажа-росіянина. Внаслідок такого «доопрацювання» письменник вставив дев'ятнадцять нових епізодів про історика Дмитра Івановича Смирнова та його коментарі, роздуми про Ломова та інших персонажів твору про радянську країну, її боротьбу з шаманством та камланням, серію диверсійних актів на чолі з алтайцем-куркулем Сенкою; вилучено п'ятдесят епізодів, у яких осмислюються великодержавний російський шовінізм, алтайський патріотизм та розум, російська впертість та алтайська поступливість, творення самостійної культури, яка здатна стати європейською, український «націоналізм» Манченка, невинуваті російські обіцянки, болюче національне питання ойротів, насильницькі методи хрещення та посвячення в інтелігенти (Іван Токпак), імперіалістичні (чорносотницькі) думки художника Ломова та «ломовщина» як першопричина безладдя і кризи на Алтаї. Йшлося і про Україну як джерело збагачення «великої та неделімої», протиставлення Ломовим двох культур через займенники «ми» – «вони», «наш» – «ваш», ненависть до «урусів», свідому контрреволюцію у напівсвідомій країні. Висвітлено ойротську ілюзію та російську реальність (порівняння лікарем Теміром своїх та російських сіл), загарбницьку політику російської держави, дано характеристику Ломова устами інженера Манченка та ін.

Проаналізувавши так звані «недоліки» першої редакції, оцінивши роман з позиції сучасності та порівнявши два видання твору 1929 та 1956 років, приходимо до висновку, що тексти романів досить відмінні, при чому останній його варіант утратив художню вартість. Редагування твору перетворило його з правдиво-реалістичного на прикрашено-ідеологічний твір.

У підрозділі 3.5. «**Автобіографічна основа трилогії «У світ широкий», «Великі надії», «Ніч і день»**» простежено і визначено особливості жанрової структури епічного триптиху як автобіографії.

Епохальні книги «У світ широкий» (1957-1958), «Великі надії» (1959-1962) та «Ніч і день» (1957-1963 роки) складають художньо-автобіографічну історично-документальну трилогію-хроніку, яка принесла автору славу і визнання після довгих років вимушеного літературного мовчання та забуття. Ці романи синтезували автобіографічний, документальний та художній матеріал. У них змодельовано історію однієї людини – Миколи Степановича Гаєвського, українця з Галичини – у трьох періодах його життя: перший – це шлях молодого українця у часи Першої світової війни та його перебування в австрійській армії з полонями та в'язнями, або період пошуку («У світ широкий»), другий – час харківського життя персонажа у пошуках роботи, кохання, письменницької слави, або період становлення («Великі надії»), третій – час тюремного

поневір'яння галичанина на Півночі з її важкими днями та ночами, або період митарства («Ніч і день»). Примірявши маску Миколи Гаєвського, В. Гжицький описав своє нелегке життя. Автобіографічність головного персонажа зумовлена щонайменше двома причинами: по-перше, своєрідним маскуванням письменника від політичної цензури, приховуванням власного «я» шляхом відчуження від своїх думок та біографії; по-друге, спробою виправдатися перед собою, сучасниками, нащадками, очистити власну совість від тягаря страшного минулого, оцінити своє життя ніби збоку.

Поетика романної трилогії вирізняється автобіографічними рисами, а її художність забезпечена філософським переосмисленням складних подій початку ХХ століття, автодієгетичним наратором, психологізмом оповіді, хронотопними та характерологічними ознаками.

Висновки репрезентують узагальнені результати дослідження.

Твори В. Гжицького залишаються непересічним мистецьким явищем доби «Розстріляного відродження» і вагомим внеском в українську літературу. Вони відзначаються правдивістю змалювання обставин і характерів, проникненням у психологію персонажів, точністю і зримістю деталей, а також художнім розкриттям і утвердженням таких моральних рис людини, як гідність, совість, відповідальність, патріотизм. Гуманістична ідея відродження людини й України наскрізь пронизує творчий доробок прозаїка.

Наративна стратегія В. Гжицького розгорталася на перехресті двох літературних тенденцій початку 20-х рр. ХХ ст.: з одного боку, відбувалася модернізація наративу з його відмовою від деміургічного наратора, з другого – здійснювався тиск ідеологічних засад соцреалістичної літератури. Письменник жив і творив ніби у двох часо-просторових вимірах: національному та радянському. Саме тому у його прозі спостерігається внутрішня роздвоєність між любов'ю до України та компромісом з офіційним дискурсом. Пошук себе, суперечливе розуміння національної ідентичності як «українськості» чи «радянськості», болісне переживання галицької маргінальності, патріотизм визначили зміст та поетикальні особливості прозописьма В. Гжицького. Як приклад – модерністський роман «Чорне озеро», жанровими домінантами якого є епічно широкий погляд на минулу епоху та людей в їх бінарних опозиціях «свій» – «чужий», «особисте» – «суспільне», поєднання соціально-політичного і морально-етичного аспектів.

Традиційна нарація В. Гжицького в прозовому дискурсі позначена пошуками нових образотворчих прийомів і засобів, що й засвідчили його творчий потенціал, зумовили активний процес модифікації прозових жанрів. Так, у 20-30-х роках митець творив переважно у жанрі новели, а в 50-80-х – писав повісті та романи.

Жанровою своєрідністю прози автора раннього періоду є трансформований різновид малої епічної форми – новелістичне оповідання, наповнене проникливими живописними деталями,

глибокими лейтмотивами, психологічними нюансами у відтворенні переживань і настроїв персонажів. Лаконічній, ескізно-етюдній новелі В. Гжицького властива потужна емоційна експресія, яка ліризує розповідь гомодієгетичного наратора, ліричного суб'єкта, персонажа-свідка. Тому новелістичні сюжети відзначаються динамічною дією, несподіваною розв'язкою, ускладненою композицією, психологізованими пейзажами, увиразненими за допомогою світлових ефектів, відчуттів і настроїв оповідача. У малій прозі письменника часто виділяється яскрава деталь, співзвучна чи контрастна з душевним станом персонажа, що уможливорює майстерне моделювання переживань, інтриг, несподіваних поворотів сюжетної дії.

У контексті імпресіоністичної поетики наратор відтворює враження і почуття персонажа, ємно моделює його внутрішній світ, органічно синтезуючи філософський, психологічний та естетичний чинники. В межах останнього художні картини В. Гжицького наповнюються закоханістю у природне, рідне, земне. Природа в його новелах антропоморфна, тому людина ставиться до неї, як до собі рівної. У такий спосіб новеліст розв'язує проблему добра і зла у світі, утверджуючи думку, що порушення рівноваги у просторі природи приводить до нещастя і дисгармонії.

Акумулювавши досвід попередників, В. Гжицький утвердив у повістевій творчості модерністську стильову манеру письма, де вдало поєднав традиційну і модерністську сюжетно-композиційну організацію творів, хронологічну фабулу, архетипні образи-символи, часо-просторові зміщення, ретроспекції, видіння і візії.

Художні шукання В. Гжицького в жанрі повісті мають національно-експериментальний характер. Так, у повістях «Муца» (1925-1928), «Самшитовий гай» (1956-1957), «Пустинний берег» (1963), «Кара» (1969) з'являється образ «переродженої людини», який моделюється у річищі гуманізму, що заперечував соцреалізм, важливим жанротвірним чинником виступає аналепсис, домінують елементи ліризму, драматизму, романтики, автобіографічні деталі, адже факти життя автора і персонажів зближуються за світосприйманням, альтруізмом, активною позицією.

Особливістю повістєвого дискурсу В. Гжицького є значна увага до екзотичних топосів, мандрівної тематики, умов життя інших національностей, що засвідчують повісті «Самшитовий гай» (1956-1957), «Пустинний берег» (1963), «Кара» (1969). Творчий потенціал автора розширила повість-драма «Самшитовий гай», у якій він, поглибивши драматизм, відтворив драму «одну на двох» – безвідрадную розлуку людей, котрі кохають один одного, але в силу певних зовнішніх і внутрішніх перешкод не можуть бути разом. Наратор-усезнавець осмислює концептуальну антитезу «зайві люди» – «потрібні люди» з моральним роздвоєнням «я» останніх, які завжди мають шанс виправитись. Отже, у повістевій творчості митця домінує синтез реалізму, психологізму та філософічності, що простежується на всіх рівнях художньої тексту.

В історичній романістиці прозаїк продемонстрував себе майстром змалювання історичних постатей – Устима Кармалюка й Олекси Довбуша як народних месників – у часи національно-визвольної боротьби українського народу проти польського поневолення. Історична епоха і художня правда, фольклор та етнографія, хронологія подій уможливили змодельовати образ-тип історичної людини-легенди, розширили жанрові межі історичної прози. Поєднання ознак реалізму і модернізму, авторський вимисел, історизм, багатий образний світ, наснажений народною творчістю, змалювання незвичайних пригод персонажів, засвоєння традицій західноєвропейської та української історичної прози дозволили авторові витворити історико-пригодницький роман-хроніку. Реалістично-романтичні, історично-фольклорні, модерністські елементи у матриці історичних романів письменника створюють особливий хронотоп, а зображення минулого з позиції сучасності сприяє авторському самовираженню та самореалізації. «Кармалюк» і «Опришки» – відцентрові романи, пройняті любов'ю до рідного краю, а ретроспективні історії, художньо викладені з позиції людини ХХ ст., дають можливість зіставити сучасність і минуле, щоб забезпечити вільне майбутнє українського народу.

У 20-х рр. «Чорне озеро» було віднесене до золотого фонду української класики як соціально-психологічний роман. Він пройшов складний шлях до читача, адже на догоду влади перероблявся 8 разів через порушені автором національні питання і тим самим в останній популярній редакції втратив художню вартість: з правдиво-реалістичного (1929) перетворився на ідеологічно-заангажований (1956). Причиною такого «творчого вдосконалення» було порушене, попри ідеологічну заборону, національне питання. Автор мав сміливість у 20-30-ті роки змалювати «малий» народ – ойротів, що борються за національну незалежність від колонізаторів-урусів. Паралель ойрот – українець В. Гжицький проводить протягом усього твору, що й змусило неодноразово переробляти роман. У новій редакції твору він, не порушуючи сюжетних ліній, розкривши складне плетиво соціально-історичної дійсності, але тлумачачи національне питання в дусі ленінської політики, досягнув нового ідейного звучання твору, по-перше, увівши персонажа – історика Смирнова, який своїми поглядами на національне питання та складом характеру – повна протилежність художникові Ломову, і по-друге, чіткішою авторською оцінкою тих рис характеру Ломова, які підкреслювали у ньому, насамперед, морального покруча. Таким чином, зазнає трансформації образна система останнього видання роману, адже крім двох головних груп персонажів з'являється ще й сторонній, що займає одноосібну, іншу позицію.

Романи «У світ широкий» (1957-1958), «Великі надії» (1959-1962), «Ніч і день» (1957-1963) містять яскраво виражені автобіографічні деталі, увиразнені філософським переосмисленням трагічних подій ХХ століття, зображенням світу крізь оптику автодієгетичного наратора, що психологізує оповідь. Поєднавши вигадку та домисел, автор майстерно оперував хронотопними, характерологічними, поетикальними засобами моделювання фікційного світу. Синтез

документального й автобіографічного матеріалу в цілісний художній світ трилогії здійснюється через образ Миколи Гаєвського, який пов'язує ці романи в єдиний романный триптих, утілюючи індивідуальні авторські риси та узагальнюючи характер сучасника. Майстерність В. Гжицького-прозаїка виявляється не у зовнішніх ефектах, а в багатстві лексики, широті інтонації, народно-поетичній образності, точному відтворенні людських почувань, роздумів, у багатій палітрі виражальних засобів.

Отже, художня проза В. Гжицького є яскравим зразком модерністського письма і непересічним літературним явищем доби. Окреслені у творах митця національні, соціальні, моральні проблеми актуальні сьогодні, а системне дослідження історії розвитку української літератури неможливе без детального вивчення різножанрової прозової спадщини В. Гжицького.

Основні положення дисертації викладені у таких публікаціях:

1. Вишнівецька А. Художній світ новел Володимира Гжицького / А. Вишнівецька // Наукові записки. Серія: Літературознавство / за ред. проф. М. Ткачука. – Тернопіль: ТНПУ, 2006. – Вип. 20. – С. 151-170.
2. Вишнівецька А. Новелістика Володимира Гжицького в контексті художніх шукань малої прози в 20-30-х роках ХХ століття / А. Вишнівецька // Наукові записки. Серія: Літературознавство / за ред. проф. М. Ткачука. – Тернопіль: ТНПУ, 2008. – Вип. 23. – С. 15-23.
3. Вишнівецька А. Наративний дискурс повістей Володимира Гжицького / А. Вишнівецька // Наукові записки. Серія: Літературознавство / за ред. проф. М. Ткачука. – Тернопіль: ТНПУ, 2010. – Вип. 29. – С. 69-87.
4. Вишнівецька А. Порівняльний аналіз двох редакцій роману «Чорне озеро» (1929 р. та 1956 р.) В. Гжицького / А. Вишнівецька // Літератури світу: поетика, ментальність і духовність: зб. наук. пр. / за ред. проф. А. Козлова. – Кривий Ріг: ДВНЗ «Криворізький національний університет». – 2014. – Вип. 3. – С. 66-76.
5. Панасюк А. Исторический и фольклорный фон романа «Опришки» Владимира Гжицкого / А. Панасюк // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов / глав. ред. В.В. Иванов. – Курск, 2014. – № 9 (99). – С. 41-47.
6. Панасюк А. Жанрова своєрідність повістєвого дискурсу В. Гжицького / А. Панасюк // Наукові записки. Серія: Літературознавство / за ред. проф. М. Ткачука. – Тернопіль: ТНПУ, 2015. – Вип. 42. – С. 87-93.

АНОТАЦІЯ

Панасюк А. М. Жанрова своєрідність прози Володимира Гжицького у контексті розвитку української прози 20-30-х, 50-80-х років ХХ століття. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка Міністерства освіти і науки України. – Тернопіль, 2015.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню жанрової структури прози В. Гжицького у контексті його формотворчих експериментів 20-30-х, 50-80-х років ХХ століття. Подовжуючи традиції поетики і стилю В. Стефаніка, М. Коцюбинського, М. Яцківа, Є. Ярошинської, автор створив новели нового типу (жанрові різновиди психологічної, лаконічної, етюдної новели, новели-рефлексії) з особливим видом структурування світу, спрямованого на відтворення екзистенції персонажів. Новелістика митця відзначається ускладненими формами усно-розмовного мовлення, цілісними, завершеними образами, документальною точністю факту, філософськими узагальненнями, глибокою психологізацією. Проаналізовано специфіку повістєвого жанру, яка визначається домінантними жанротворчими чинниками: синтез традиційної і модерністської сюжетно-композиційної організації, психологізм, драматизм, інноваційні часо-просторові прийоми, екзотичні візії та ін. Доведено, що романи прозаїка є поліжанровими і поліфонічними, оскільки, модифікуючи поетику української та європейської романістики, письменник застосував у них модерну мозаїчно-композиційну структуру, панорамність, а також фактаж і публіцистичність.

Ключові слова: жанр, модернізм, наратив, новела, поетика, повість, проза, реалізм, роман, хронотоп, художній дискурс.

АННОТАЦІЯ

Панасюк А. М. Жанровое своеобразие прозы Владимира Гжицкого в контексте развития украинской прозы 20-30-х, 50-80-х годов ХХ века. – Рукопись.

Диссертація на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.01 – украинская литература. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка Министерства образования и науки Украины. – Тернополь, 2015.

Диссертационная работа посвящена исследованию жанровой структуры прозы В. Гжицкого в контексте его формотворческих экспериментов 20-30-х, 50-80-х годов ХХ века. Продлевая традиции поэтики и стиля В. Стефаніка, М. Коцюбинського, М. Яцківа, Е. Ярошинської, автор создал новеллы нового типа (жанровые разновидности психологической, лаконичной, этюдной новеллы, новеллы-рефлексии) с особенным видом структуризации мира, направленного на воссоздание экзистенции персонажей. Новеллистика художника отмечается усложненными формами устно-разговорной речи, целостными, завершенными образами, документальной точностью факта, философскими обобщениями, глубоким психологизированием.

Проанализирована специфика жанра повести, которая определяется доминантными жанротворческими факторами: синтез традиционной и модернистской сюжетно-композиционной организации, психологизм, драматизм, инновационные часо-просторовые приемы, экзотические виденья и др. Доказано, что романы прозаика есть полижанровыми и полифоничными, поскольку, модифицируя поэтику украинской и европейской романистики, писатель применил модерную мозаично-композиционную структуру произведения, панорамность, а также фактаж и публицистичность.

Ключевые слова: жанр, модернизм, нарратив, новелла, поэтика, повесть, проза, реализм, роман, хронотоп, художественный дискурс.

ANNOTATION

A.M. Panasiuk. Genre originality of the prose of Volodymyr Hzhyskyi in the context of Ukrainian prose development of the 20-30th, 50-80th years of the XX century. – Manuscript.

The thesis for the scientific degree of Candidate of Philological Sciences (PhD) in speciality 10.01.01 – Ukrainian literature. – Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University under Ministry of Education and Science of Ukraine. – Ternopil, 2015.

The thesis deals with the investigation of the genre structure of the prose of Volodymyr Hzhyskyi in the context of his formative experiments of the 20-30th, 50-80th years of the XX century. Extending the traditions of poetics and style of V. Stefanyk, M. Kotsiubynskyi, M. Yatskiv, Ye. Yaroshynska, the author has created the novels of a new type (genre varieties of psychological, concise, etude novel, a short story–reflection) with a special kind of structuring the world, aimed at reproduction of characters' existence. Novelistic of the artist is distinguished by complicated forms of oral colloquial speech, holistic, complete images, documentary accuracy of a fact, philosophical generalizations and deep psychologization. Specificity of a short story genre is analyzed, which is defined by dominant genre–formation factors: a synthesis of traditional and modernist plot and compositional organization, psychologism, dramatism, innovative time and space techniques, exotic visions and others. It is proved that the novels of the prosaist are polygenre and polyphonic, because modifying the poetics of Ukrainian and European Romance philology, the writer applied to them modern mosaic and composition structure, panoramic views as well as fact and publicistic methods.

In a scientific research it is found that traditional narration of Volodymyr Hzhyskyi in prose discourse is marked by search of fresh visual techniques and means that showed the artist's talent and his creativity. The author examines and interprets specific phenomena of everyday, ordinary events, real conflicts, in which the characters of his personages are revealed. That's why, making the plot on the grounds of real life, the writer becomes a talented researcher who has a keen eye and analytical mind, is

able to penetrate into the essence of conflicts and make broad generalizations. All these factors led to modification of prose genres. In his work flash fiction and great prose revealed new genre opportunities, new modes of the world acquisition that shows the dynamics of genre formation.

The peculiarity of Hzytskyi's individual world is great attention to exotic topos, love of traveling subject, depiction of lives of other nationalities. Imagologic world of the narrator and know-it-all Hzytskyi is marked by the advantage of oyrot themes and elements that are confirmed by the stories such as «Buxus grove» (1956-1957), «Desert shore» (1963), «Punishment» (1969). This in turn has expanded the creativity of the artist and the geography of his works. The esthete and naturalists Hzytskyi does not bypass his landscape works in the short-story world. The phenomena of nature in artist's works are personified, humanized, and even act in contrast or unison of mental condition of heroes being in psychological condition.

The thesis traced that a characteristic peculiar genre of Hzytskyi's prose in the early period is his transformed kind of small epic forms – short stories and narrations, in which the artist combined the features of their genre, filling a new genre model with insightful picturesque details, leitmotifs, nuances of experience and mood reproduction of characters. In his work a genre of concise, outline and etude short story, built on the emotional expression, also appears. Thus there is the lyricism of the narration that is lead from the first-person point of view, sometimes a lyrical subject, a character-witness. That's why the plots of prose stories of the writer are distinguished by a dynamic performance, unexpected denouement and complicated composition.

The important aesthetic function in the artistic world of the artist's works have landscapes, the pictures of which are expressed, become psychological with the help of light effects, sensations and sentiments of the narrator. In flash fiction Hzytskyi often differentiates one vivid detail, consonant or contrasting the mental state of the character, giving an important role to psychological analysis and masterful artistic reproduction of their world. This makes it possible to deeply reveal emotions, skillfully combine reality and fiction, intrigue a reader by the unexpected twists in the plot action.

Using the elements of impressionistic poetics, Hzytskyi's narrator reproduce impressions and feelings of the character, capaciously models his inner world, resorting to flexibly depiction that is an important element of artistic poetics, which combines the triune factors: philosophical, psychological and aesthetic. In the context of the last, Hzytskyi's works are filled with love for all natural, native and earthy. This love has roots in childhood. Author's nature is anthropomorphic, that's why it is treated by people as equal to themselves. In such a way the novelist solves the problem of good and evil in the world, confirming the view that the imbalance in the space of nature leads to unhappiness and disharmony.

The researcher proves that in Hzytskyi's prose his ability to unleash the creative idea in such a way that ideas are not imposed by the author in his sayings but follow the logic and the atmosphere of the

narration, is revealed. That is the narrator is not promoting moral virtues, but engages the reader to actively perceive the posed problems, prompting the recipient to reflections and particular conclusions.

Key words: *artistic discourse, chronotope, genre, modernism, narrative, novel, poetics, prose, realism, short story, story.*